

Jilet Medeniyettir

– M. Kuvancı · 05 Mayıs 2026

Montaigne, Denemeler adlı eserinin başında özetle şöyle bir ifade kullanır. “Okuyucu, bu kitabı ben kendim ve yakınlarım için yazdım. Amacım sana fayda sağlamak, akıl vermek veya hizmet etmek değil. Bu kitaptaki düşünceler tamamen benim şahsi fikirlerimdir ve sadece beni bağlar, sen bunları kabullenmek zorunda değilsin.”

Girişten de anlaşılacağı gibi bugün ele aldığım konu, benim kişisel görüşümdür. Bu yazımda edebi tür olarak bir “deneme” kaleme alacağım. Deneme türünü “Yazarın kendisiyle konuşmasıdır.” diye ifade ederiz. Amacın anlaşıldığını varsayarak konumuza dönelim.

Son zamanlarda ülkemizde sakallı erkeklerin ciddi manada arttığını gözlemliyorum. Mesleğe ilk başladığı günden itibaren haftanın yedi günü sakal tıraşı olmayı kendine düstur edinmiş biri olarak bu durumun bana çok garip geldiğini ifade etmeliyim.

Bu kıl tüy işinin sadece bana mı garip geldiğini merak ettim ve dijital ortamda bir araştırma yaptım. Gördüm ki insanoğlu milattan önce otuz binli yıllarda sakal tıraşı oluyormuş, eski mağara resimlerinde genellikle sakalsız erkekler tasvir edilmiş. O zaman jilet mi varmış, nasıl tıraş oluyorlarmış sorusu geliyor insanın aklına. Çakmaktaşıdan veya istiridye kabuklarından yapılan keskin tıraş bıçakları kullanıldığı iddia ediliyor. Milattan önce üç binli yıllarda Hindistan ve Mısır’da bakır ustuların kullanıldığı tespit edilmiş. Yine Milattan önce yaşamış Büyük İskender’in sakalsız olduğunu ve savaştan önce askerlerini tıraş olmaya teşvik ettiğini biliyoruz. Bugünkü tıraş bıçaklarının icadı 1847’dir. Mucit W.S. Henson, güvenli tıraş makinesi denilen T şeklindeki klasik tıraş bıçağını icat etti, 1903 yılında MIT’de profesör olan W. Nickerson’ın çelik jileti üretmesi, 1960’ta paslanmaz çeliğin icat edilmesiyle çakmaktaşı ve istiridye kabuğuyla başlayan süreçten bugünkü kullanışlı tıraş bıçaklarına ulaştık.

Sakalın tarih boyunca bir güç, kutsallık, yakışıklılık sembolü olarak görüldüğü olmuş, kimi zaman beğenilmiş, kimi zaman beğeni unsuru olmaktan çıkmış. Verilere göre bu çağda otuz yılda bir sakal moda haline geliyor. Sanıyorum şimdi bu zaman dilimindeyiz.

Türk atalarımıza baktığımızda balbalların genellikle erkeklerin sakalsız ama bıyıklı olduğunu görüyoruz. XVII. Yüzyıl yazarlarından Johannes Janssonius Türklerden söz ederken “Kafalarını tıraş ederler, sadece tepeden sırtlarına uzanan bir tutam saç bırakırlar, büyük bıyıkları vardır” ifadesini kullanmış.

Sakal, dinlerde bir kutsallık sembolü olarak da görülmüş, İslamiyet’te de sünnet olduğu gerekçesiyle

sakal bırakmak makbul görülmüş. Ancak bazı tasavvuf erbabı sakal kesmeyi, geçmişten temizlenme ve yeni bir başlangıç olarak görmüşler. Osmanlı kaynaklarında “Çar darp” denilen saç, sakalı, bıyığı ve kaşı tıraş etme geleneğini Evliya Çelebi şöyle ifade eder: “Sakal tıraş etmenin manası, dünya ziynetini terk eyledim demektir.”

Eflaki “Menakıbü'l Arifin” adlı eserinde Mevlana'nın “Sakalın az oluşu kişinin saadetindedir. Sofular için uzun sakal hoş bir şeydir, ancak sofi sakalını taramakla uğraşırken arif Tanrı'ya ulaşır” dediğini nakleler.

Kaygusuz Abdal, bir şiirinde sakal konusuna şöyle değinir:

“Kaba sakal istemem
Hep kesilse gam yemem
Hiç kısa uzun demem
Ben bu sakalı kırkarım”

Kısa bir tarih turundan sonra gelelim bugüne: Az önce de belirtmiştik, her otuz yılda bir sakalın moda olduğunu. Bir dönem temiz tıraşlı yüz rasyonel ve bürokratik devletin görsel kodu iken, günümüzde sakallı görünüm küresel moda akımlarıyla birleşerek yeniden popülerlik kazandı. Yapılan bir araştırmaya göre sakallı erkeklerin % 60'ı kendilerini daha olgun, % 40'ı da daha özgüvenli hissettiğini belirtmiş. Başka bir veriye göre de % 42'si her gün tıraş olmanın zorluğundan kaçmak ve daha rahat hissetmek için sakal bırakmayı tercih ettiğini söylemiş. Bazı teorilere göre sakal, kadınları cezbetmekten ziyade diğer erkeklere karşı bir sosyal statü ve agresiflik göstergesi olarak işlev görüyor.

Merak ettim, insanlar neden kendilerini sakalla daha olgun göstermek ister ve sakal neden özgüvenli olmayı sağlar? Onu da araştırdım, şöyle bir sonuç çıktı karşıma: “Bilgi ve yetkinlikle kazanılması gereken saygıyı, sert ve erkesi görünüşle (heybetli bir sakalla) kısa yoldan elde etme çabası; derinliği olmayan bir imajın otorite kurma aracı olarak kullanılması”.

Bu verilerden şunu çıkarıyorum ki sakal, altı boş bir özgüveni gizleyen veya bir gruba ait olma illüzyonu yaratan bir örtüden ibaret. Bilgiye dayalı gerçek otoritenin yerini sakalla elde edilmeye çalışılan “şekilsel heybetin” alması; toplumun nitelik kaybına işaret eder. Ancak bu yapay otorite, rasyonel bir kriz anında veya gerçek bir bilgi sınavında çökmeye mahkumdur. Akıl ve bilimle hareket etmeyen, bunun yerine şekil ve gösterişle kendini ispat etmeye çalışan hiçbir toplum bir medeniyet kuramaz. Tarih boyunca “bakımsızlık” veya “kuralsızlık” kalıcı bir medeniyet kuramamıştır. Medeniyet içgüdüleri veya rastgele bırakılmışlığın değil; iradenin, ölçünün ve disiplinin eseridir.

Her sabah aynanın karşısına geçip tıraş olmak, kişinin kendine ve çevresine duyduğu saygının, güne hazır olmanın ve kişisel disiplinin göstergesidir. Sakalsız bir yüz, iş dünyasında da güvenilirlik ve ciddiyetle özdeşleştirilir. Tıraş olmak, özenli olmanın ve standartları korumanın bir yoludur. Jiletle tıraş

olmak sadece bir kıl tüy temizliği değil bir yaşam disiplini ve modern duruş tercihidir. Bu, ben buradayım ve çevreme, ortama saygı duyuyorum demektir. Tıraş olmak, bir çaba, bir disiplin ve her gün yenilenen bir iradedir. Bu disiplinden vazgeçmek, hayatın her alanına sirayet edebilecek bir idare etme, kolay kaçma kültürüne teslim olmaktır. Zahmete girmeyen insan bir medeniyet inşa edemez. Toplumun genelindeki zevksizliğe ve niteliksizliğe uyum sağlamak estetikten uzaklaşmak ve dağınlıkla kürek çekmektir. Sokaklarımızdaki binalar, yollara, mağazalara; sokaktaki insanların kılık kıyafetine bir göz atalım, hepsi estetik yokluğumuzu, zihnimizin dağınlıklığını, bulanıklığını yansıtmıyor mu?

Bilmeliyiz ki estetik, belirli kurallar ve oranlar üzerine kuruludur. Toplumsal ciddiye kaybı bu kuralların esnemesi anlamına gelir. Kurlsuzluğın moda olduğu yerde estetik ve bütünlükten söz etmek zorlaşır. Ciddiyetini kaybeden bir toplumda görsel uyum yerini kaosun estetiksizliğine bırakır. Estetikten yoksun toplumlar da medeniyet kuramazlar.

Kısacası, jilet medeniyettir.